

ปริทัศน์หนังสือ

Elinoff, E. (2021). *Citizen Designs: City-Making and Democracy in Northeastern in Thailand*. Honolulu: University of Hawaii Press.



ศุทธิกานต์ มีจัน*

วิทยาลัยการเมืองการปกครอง
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Suthikarn Meechan

College of Politics and Governance,
Mahasarakham University
Email: suthikarnmeechan@gmail.com

หากกล่าวถึงการสร้างหรือการปรับตัวเข้าสู่กระบวนการเป็นประชาธิปไตยแล้ว หลายประเทศในเอเชียอาจจะไม่ใช่ตัวอย่างที่ดีที่สะท้อนความสำเร็จของกระบวนการนี้ หากแต่ยังแสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวของการปฏิรูปการเมือง ประเทศไทยมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันกับอีกหลายประเทศที่เผชิญกับวิกฤตซ้ำซากจากการแทรกแซงของกองทัพ รัฐบาลที่ล้มเหลว และสังคมที่แตกกร้าว

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Assistant Professor at College of Politics and Governance, Mahasarakham University.

โดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยหรือ 'ภาคอีสาน' มักถูกกล่าวถึงในฐานะพื้นที่ที่มีความสำคัญในฐานะภูมิภาคที่เป็นปัญหา¹ และการต่อต้านขัดขืน²

เพื่อทำความเข้าใจต่อความขัดแย้งซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงประเด็นการต่อสู้ร่วมสมัยเกี่ยวกับการสร้างความเป็นพลเมือง ข้อจำกัดและผลกระทบของการขยายตัวของเมืองในประเทศไทย อิลี อิลินอฟ นักมานุษยวิทยาทางการเมืองและสิ่งแวดล้อม แห่งมหาวิทยาลัยวิกตอเรีย นครเวลลิงตัน (Victoria University of Wellington) ประเทศนิวซีแลนด์ ได้สำรวจชุมชนผู้บุกรุกริมทางรถไฟในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ซึ่งเป็นหนึ่งในสี่เทศบาลขนาดใหญ่ที่สำคัญของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การศึกษาของเขาพบว่า การต่อสู้ดิ้นรนเพื่อความเป็นพลเมืองในพื้นที่ศึกษาของเขานั้น สะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการและลักษณะของ **Citizen Designs** หรือ 'การออกแบบพลเมือง' ที่ไม่ได้เป็นเพียงการปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐานและชีวิตส่วนตัวของผู้อยู่อาศัย แต่ยังแสดงให้เห็นถึงการสร้างแรงบันดาลใจในการต่อสู้เพื่อความเท่าเทียมกันทางการเมืองและผลักดันให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัย นักเคลื่อนไหว และสถาปนิก ตลอดจนแรงผลักดันและประสบการณ์ที่ได้รับจากความท้าทายทางสังคมและการเมืองรอบตัว

¹ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่ ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (แปล) รัตนา โตสกุล (เขียน). (2556). **อีสานนิยม: ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

² ตัวอย่างผลงานสำคัญ ได้แก่ สมชัย ภัทรธรรณานันท์. (2560). **ความขัดแย้งระหว่างอีสานกับรัฐไทย: การครอบงำและการต่อต้าน**. มหาสารคาม: วิทยาลัยการปกครองและคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม และ Saowanee Alexander. (2021). "Sticky rice in the blood: Isan people's involvement in Thailand's 2020 anti-government protests". *Critical Asian Studies*, 53(2): 219-232.

อีลินอฟ ได้นำผู้อ่านไปสู่สนามวิจัยของเขาผ่านหนังสือ ชื่อ “Citizen Designs: City-Making and Democracy in Northeastern Thailand” หรือ “การออกแบบพลเมือง: การสร้างเมืองและประชาธิปไตยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย” ที่พิมพ์เผยแพร่เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2563 ความน่าสนใจของการศึกษานี้ ก็คือ อีลินอฟตีความทางรถไฟสายหลักที่วิ่งผ่านเมืองขอนแก่นว่า ทางรถไฟนั้นไม่เพียงแต่เป็นโครงสร้างพื้นฐานเท่านั้นแต่ยังมีมิติอื่น ๆ ด้วย ตัวอย่างเช่น ทางรถไฟในฐานะทุนที่แสดงถึงการเติบโตของเมืองและการพัฒนาเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกัน ทางรถไฟยังถูกตีความในฐานะชุมชนทางการเมืองที่ทำให้ผู้อ่านเข้าใจถึงความหลากหลายของผู้อยู่อาศัยตามเส้นทางรถไฟได้ดีขึ้น ในการฉายภาพให้เห็นถึงการมีผลประโยชน์ร่วมกัน ท่ามกลางความแตกต่างทางวาระทางการเมือง ความคิด และสำนึกหรือความตื่นตัวทางการเมืองในวิถีทางของตนเอง โดยมีทางรถไฟกับประเด็นที่เกี่ยวข้องผนวกผู้คนเหล่านั้นเข้าด้วยกัน

ภายใต้แนวทางการศึกษาเชิงมานุษยวิทยา หนังสือเล่มนี้ประกอบด้วยเนื้อหาจำนวน 10 บท โดยเริ่มจาก บทนำที่ว่าด้วยความไม่ลงรอยในช่วงเวลาแห่งความสุข (Prologue: Disagreement in a Time of Happiness) โดยแบ่งเนื้อหาหลักออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ “ต้นแบบ” (Prototypes) “การรวมกลุ่ม” (Assemblies) และ “การแตกสลาย” (Fragmentations) โดยได้นำเสนอถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดเรื่องการออกแบบและความเป็นเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บริบทของการเมืองที่ไม่เป็นประชาธิปไตยหลังการรัฐประหารของไทย ในปี พ.ศ. 2557 ซึ่งผู้เขียนได้ให้คำอธิบายถึงภูมิหลังเกี่ยวกับยุคสมัยที่ปั่นป่วนของการเมืองไทยที่มีทั้งการเลือกตั้ง การประท้วงครั้งใหญ่ การใช้ความรุนแรงของรัฐ และผลพวงของการปกครองของคณะรัฐประหารที่นำไปสู่ความขัดแย้งและข้อถกเถียง

เกี่ยวกับคำว่า "ความสุข" ซึ่งรัฐบาลทหารได้กำหนดและบังคับใช้กับประชาชน เพื่อสร้างความสมานฉันท์

อิลินอฟยังเสนอว่า ประเด็นทางประวัติศาสตร์ที่สืบเนื่องมายาวนาน เช่น ความไม่เท่าเทียมกัน การกีดกัน การเลือกปฏิบัติ รวมทั้งการลดทอนคุณค่าทางสังคม และการเมืองยังได้กลายเป็นรากเหง้าของความขัดแย้งและการต่อต้านระหว่าง ชาวอีสานกับรัฐไทย นอกจากนี้แล้วประสบการณ์ผ่านการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และสังคม ยังได้บ่มเพาะแนวคิดประชาธิปไตยที่เกิดขึ้นในการใช้ชีวิตประจำวัน ซึ่งความตระหนักรู้ทางการเมืองที่เกิดขึ้นยังได้สร้างความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ผู้คนเหล่านี้เรียนรู้เรื่องการต่อสู้และต่อรองจากการได้รับผลกระทบจากการลงทุน ทั้งของรัฐและกลุ่มทุน โดยเฉพาะผลจากการเวนคืนที่ดินที่ขนานกับทางรถไฟ ทั้งนี้ อิลินอฟยังชี้ให้เห็นว่า ภูมิหลังและเงื่อนไขของสถานการณ์ทางการเมือง รวมทั้งผลจากการพัฒนาในด้านต่าง ๆ นั้น ผู้คนได้เรียนรู้จากวิกฤตการณ์ และใช้ประสบการณ์ของพวกเขาเพื่อการต่อสู้ทางการเมืองอย่างไร รวมทั้ง การเสริมสร้างอำสทธิทางการเมืองและความชอบธรรมเหนือพื้นที่ในเมือง รวมถึงการลดทอนอำนาจที่เขาเห็นว่าไม่เป็นธรรมได้อย่างไร

กล่าวได้ว่า หัวใจสำคัญของงานชิ้นนี้ คือ การที่อิลินอฟได้สร้าง แรงบันดาลใจให้ผู้อ่านวาดแผนที่การเมืองในจินตนาการที่ประกอบด้วยตัวแสดง ที่มีความหลากหลาย ทั้งที่เป็นผู้อยู่อาศัย นักเคลื่อนไหว รวมไปถึงผู้มีอำนาจหน้าที่ ตามลำดับชั้นต่าง ๆ ตลอดจนกิจกรรมทางการเมืองมากมายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งมีลักษณะทั้งที่เป็นความร่วมมือและการแข่งขัน อาทิ การประท้วง การประชุม ประชาคมในท้องถิ่น และการถกเถียงกัน เป็นต้น ซึ่งทำให้ผู้อ่านเข้าใจได้ถึง ความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐาน การเมืองระดับชาติและพลเมืองที่เป็น เหตุและเป็นผลซึ่งกันและกัน

นอกจากนี้แล้ว หนังสือเล่มนี้ยังให้แนวทางที่เป็นประโยชน์ในการตอบคำถามที่ว่า เหตุใดการออกแบบเมืองจึงจำเป็นต้องสนับสนุนความปรารถนาหรือความต้องการของประชาชนในการส่งเสริมให้เกิดเมืองที่เป็นประชาธิปไตย และสร้างความเป็นพลเมือง และทำไมการออกแบบเมืองจึงเกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นและความคงอยู่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนคำถามที่ว่า รัฐและชุมชนท้องถิ่นของไทยใช้เงื่อนไขหรือเครื่องมืออะไรในการเสริมสร้างอำนาจเหนือการวางผังเมืองและการออกแบบเพื่อยืนยันสิทธิและความชอบธรรมในข้อเรียกร้องและการดำรงอยู่ของพวกเขาในพื้นที่หรือชุมชนทางการเมือง รวมไปถึงคำถามสำคัญที่ว่า ประเทศ เมือง บ้าน และร่างกาย จะเป็นพื้นที่ที่คุ้มครองและสร้างสิทธิทางการเมืองของประชาชนได้อย่างไร?

ในส่วนสุดท้ายของหนังสือเล่มนี้ อิลินอฟทิ้งท้ายด้วยคำถามต่อผลที่เกิดขึ้นจากข้อเรียกร้องที่มีเป้าหมายแตกต่างกันระหว่างการเรียกร้องการปกครองที่เป็นประชาธิปไตยและกลุ่มที่ต้องการให้เป็นประชาธิปไตย งานของเขาทำให้เกิดคำถามว่า การขยายตัวของเมืองจะส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตยและยกระดับคุณภาพของธรรมาภิบาลท้องถิ่นที่ดีขึ้นได้อย่างไร ตลอดจนคำถามที่ว่า เสียงของพลเมืองจะสามารถมีความสำคัญต่อแผนพัฒนาต่าง ๆ และค่านิยมประชาธิปไตยภายใต้การเมืองแบบอำนาจรวมศูนย์ที่ระบบราชการและทหารได้อย่างไร ซึ่งผลจากความขัดแย้งอย่างต่อเนื่องที่ยังไม่สามารถปรองดองกันได้ ในสังคมการเมืองไทย ดูเหมือนจะเป็นเงื่อนไขที่เป็นปัญหาสำหรับคนจนในเขตเมือง ซึ่งขาดทั้งทรัพยากรทางการเงินและการเมืองในการสร้างความร่วมมือในการปฏิบัติและความคิดในทางการเมือง อิลินอฟเสนอว่านี่คือเรื่องที่ต้องพิจารณาในการส่งเสริมธรรมาภิบาลในเมืองเพื่อสร้างความเป็นประชาธิปไตยในปัจจุบัน ในทำนองเดียวกัน การออกแบบเมืองและการจัดการเมืองในประเทศไทยที่เกิดขึ้นนั้น

อาจไม่สนับสนุนความต้องการหรือความปรารถนาของประชาชนได้ทั้งหมด เนื่องจากมักให้ความสำคัญกับการใช้อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานราชการหรือกลุ่มการเมืองที่มีอิทธิพลในพื้นที่ ด้วยเหตุนี้การมีส่วนร่วมของประชาชนและความคิดเห็นที่แตกต่างกันของประชาชนในฐานะผู้อยู่อาศัยมักถูกปกปิดโดยการสร้างฉันทามติภายใต้วิถีปฏิบัติและทัศนคติของฝ่ายข้าราชการ ดังที่เขากล่าวไว้ว่า “การออกแบบที่ปราศจากกระบวนการทางการเมืองนั้นไม่เป็นประชาธิปไตยแต่อย่างใด หากแต่เป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการใช้อำนาจปกครอง” (หน้า 235)

กล่าวโดยสรุป คุณค่าของหนังสือเล่มนี้ คือ การเปิดโลกทัศน์เพื่อทำความเข้าใจต่อประเด็นต่าง ๆ ที่มีความซับซ้อนเกี่ยวกับการเป็นพลเมืองและการมอง ‘เมือง’ ในฐานะพื้นที่ที่มีศักยภาพของประชาธิปไตย อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการเมืองขอนแก่นจะเป็นกรณีศึกษาที่มีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการศึกษาการขยายตัวของเมืองและประเด็นความท้าทายในการเปลี่ยนผ่านสู่ความเป็นเมือง ซึ่งรวมถึงการปรับตัวของพลเมืองท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านในระบบประชาธิปไตยของไทย แต่กรณีตัวอย่างดังกล่าวอาจไม่สามารถนำมาเป็นตัวแทนของเมืองในประเทศได้ทั้งหมด เนื่องจากแต่ละพื้นที่เผชิญกับความท้าทายภายใต้บริบทที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ของผู้เขียนได้สร้างแนวทางการอธิบายและถือเป็นผลงานสำคัญที่ควรค่าแก่การอ่านเพื่อทำความเข้าใจประเด็นปัจจุบันของการเปลี่ยนแปลงเมืองของไทย และพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมการเมืองในแง่ของชีวิตทางการเมือง นอกจากนี้ข้อได้เปรียบวิธีการศึกษาและระเบียบวิธีวิจัยของงานชิ้นนี้สามารถเป็นตัวอย่างหรือจุดเริ่มต้นที่ดีสำหรับการพัฒนาหัวข้อการศึกษาและการวิจัยที่เกี่ยวข้องในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

ชาร์ลส์ เอฟ คายส์ (แปล) รัตนา โตสกุล (เขียน). (2556). **อีสานนิยม: ท้องถิ่นนิยมในสยามประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์: มูลนิธิโตโยต้าประเทศไทย.

สมชัย ภัทรธนานันท์. (2560). **ความขัดแย้งระหว่างอีสานกับรัฐไทย: การครอบงำและการต่อต้าน**. มหาสารคาม: วิทยาลัยการปกครองและคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

ภาษาอังกฤษ

Alexander, S. (2021). “Sticky rice in the blood: Isan people’s involvement in Thailand’s 2020 anti-government protests”. **Critical Asian Studies**, 53(2): 219-232.

Elinoff, E. (2021). **Citizen Designs: City-Making and Democracy in Northeastern Thailand**. Honolulu: University of Hawaii Press.